

Liburu hau
Eusko Jaurlaritzako
Hezkuntza Sailak
onartu dau.

BASAJAUNAK

JUAN MANUEL ETXEBARRIA AYESTA

BASAJAUNZAR

Eragilea: Fermín Iraolagoitia

Egilea: Juan Manuel Etxebarria Ayesta

Marrazkilaria: Jesús Antonio Ruiz

Margoa: Ernio, S. L.

Depósito Legal: BI-849-83

Argitaratzalea: IKA, Euba. Tnoak: 673 04 86 - 673 18 50

Argitaletxea: Ibaizabal

Udako egun eder baten aitita eta biok Bizkaiko Gorbea deritxon mendirik handienera joan ginan.

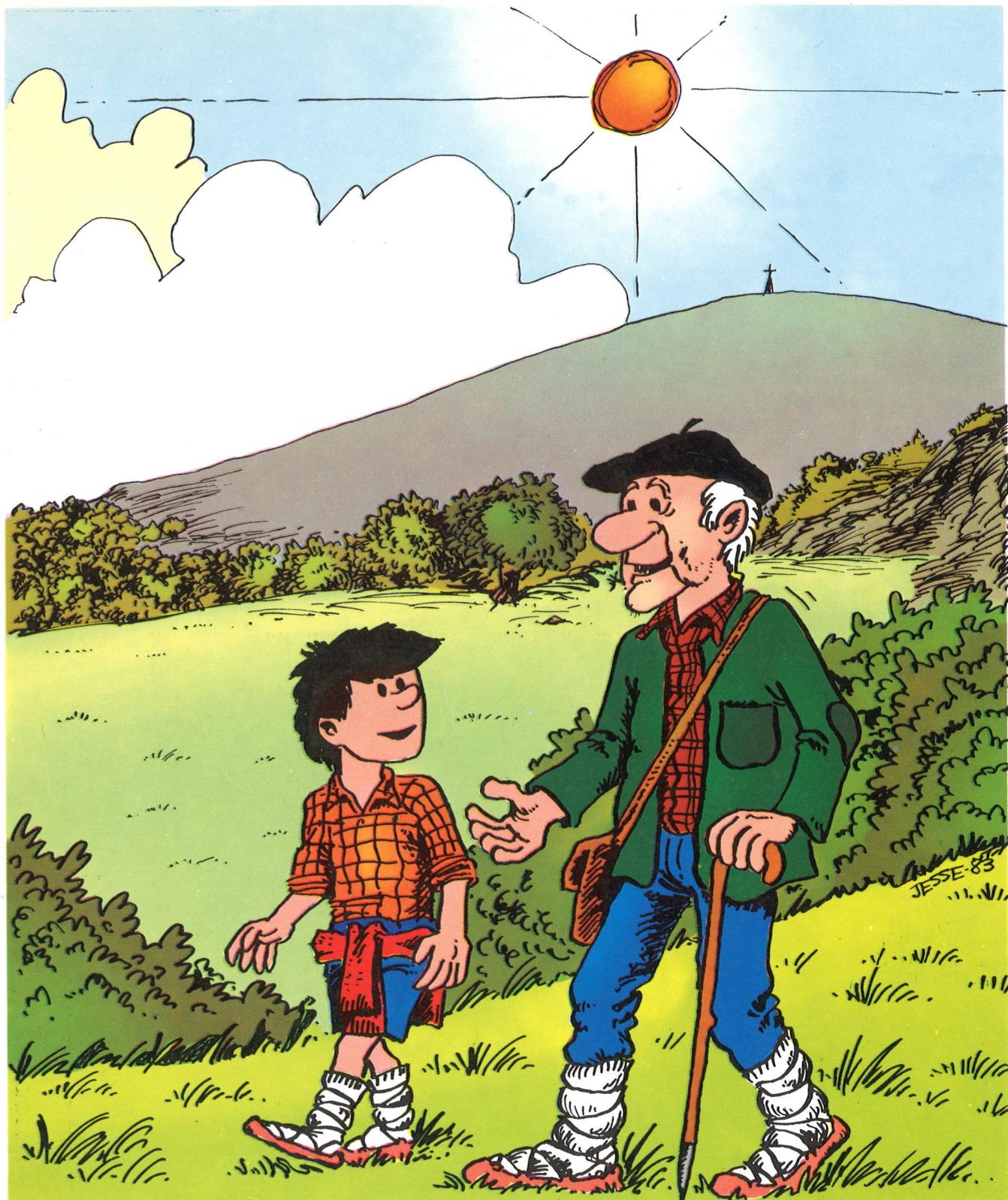
Bidea luzea zan baina igonago eta pozago gengozan ingurueta-ko herriak eta mendiak ikusten; aitita pozik niri dana azaltzen eta ni pozago berak esaten eustana entzuten.

Joan eta joan Gorbeako tontorrera heldu ginan. Ze pozik! Zela-ko ikuspegia! Ia, ia, Bizkaia osoa ikusten zan.

Hamarretakoa egin ondoren, beherantz gentozan astiro-astiro inguruetara begira. Nik dana jakin nahi neban eta dana nintzan itauna.

—Aitita, han ezkerretara dagoan haitz luzea zein da? —galdetu neutsan—.

Deritxon: Deitzen dan.
Ikuspegi: Inguru polita.

—Lekandako haitza da. Eta han beheragoan leza handi bat dago. Supilaur izenekoa eta han basajaunak egoten ei ziran.

—Nortzuk dira ba **BASAJAUNAK**? —esan neutsan—.

—Bai, **BASAJAUNAK**, Jesukristo jaio aurreko gizon handi handi batzuk ei ziran. Bildurgarriak. Gehienetan gabaz ibilten ei ziran eta herritarrok bildur handia izaten ei eutsien. Indartsuak ei ziran eta harri bola handiekin bolan egiten ei eben mendi batetik bestera. Baino Jesukristo jaio zanetik eta hona ez daukie podererik eta basajaunik handiena ikusi arren ere, Jesukristoren ezaugarri bat agertuz gero ezin deutsue kalterik egin.

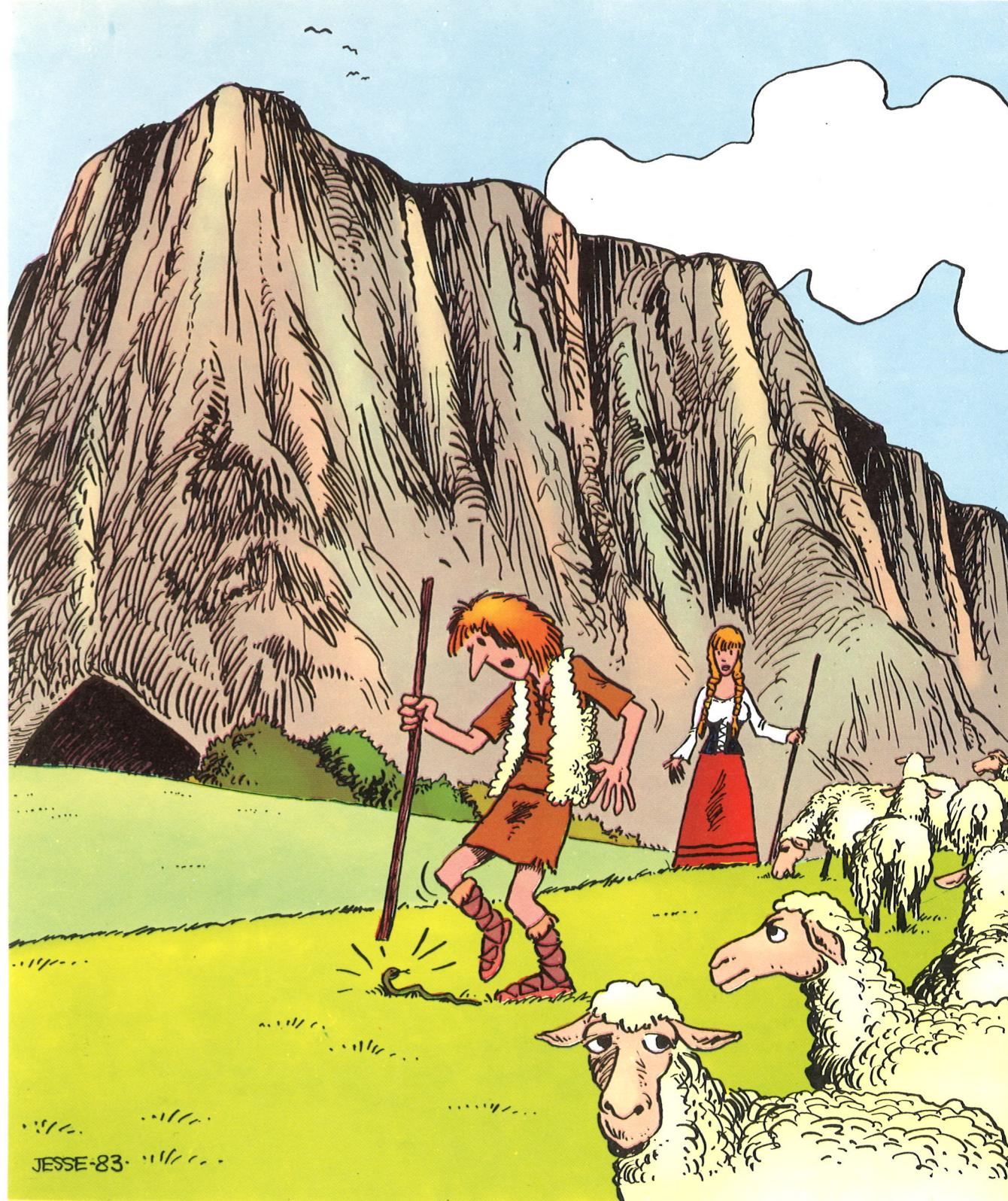
Leza: Koba.
Ezaugarri: Seinale.

Basajaunak Euskalerriko leza askotan egoten ei ziran. Eta lehentxuago esan deutsudan legez, Supilaur lezan ere ei egozan eta nire aitak kontatu eustan ipuin bat gogoratu jat eta joanean-joanean kontatu egingo deutsut.

Egun baten neba-arreba bi ei egozan Supilaur ondoan ardiak zaintzen. Egun ederra egoan, ez bero ez hotz, eta iluntza aurretxuan eguzkia mendipean sartzeko egoala, mutilak suge handi bat ikusi eban eta sugearren atzean joan zan arrebea ardiekin itzirik eta konturatu barik lezara barrura sartu zan.

Joanean-joanean: Bidean doala.

Lezako iluntasunean ez eban ezer ikusten eta sugea estaldu egin jakon nubaiten. Sugea bila aurrera eta aurrera, halakoren baten suaren antzerako zerbait ikusi eban leza sakonean. Kontuz-kontuz hurreratu zan eta basajaun bat ikatz egosten ikusi eban. Ikaratu egin zan eta ez ekian zer egin. Ha zan gizontzarra! Hak eukan itxurea! Hak eukazan eskutzarrak! Hak eukan indarra! Mendiako lako ikatz txondorra eukan aurrean eta ikatza egosi eta ikatza egosi ebilen...

Mutila, basajaunak ez ikusteko, kontuz-kontuz harri baten atzean estaldu zan, baina alperrik; basajaunak ikusi egin eban eta esan eutsan:

Estaldu: Galdu.

Ikatza egosi: Ikatza egin.

Ikaratu: Bildurtu.

Gizontzarra: Gizon handia.

Ikatza txondorra: Ikatza egiteko egiten dan egur piloa.

—Zure aitak honelako ikatzik egosten dau?

—Ez dakit ba —erantzun eutsan mutilak—; erakusten ez badeustazu zelan jakingo dot ba?

—Hartu nahi dozun guztia eta eroan argitara eta ikusi. Gero etorri barriro ia zer deritxazun esaten.

Mutilak ezer ere ez eutsala egin ikusirik, esku barruak bete ikatz hartu eta arineketan joan zan bere arrebearengana.

—Zer dakarzu eskuetan? —esan eutsan arrebeak—.

—Ba, hor barruan dagoan basajaun handi batek ikatza dala esan deust eta argitan ikusteko.

Argitara: Argia dagoan lekura.

Deritxazun: Uste dozun.

—Ikatza! Zer dinozu? Hau ez da ikatza, urre gorria baino.

—Zergaitik ez deutsazu gehiago eskatzen? Zoaz arin, ilundu baino lehen eta aberatsak izango gara.

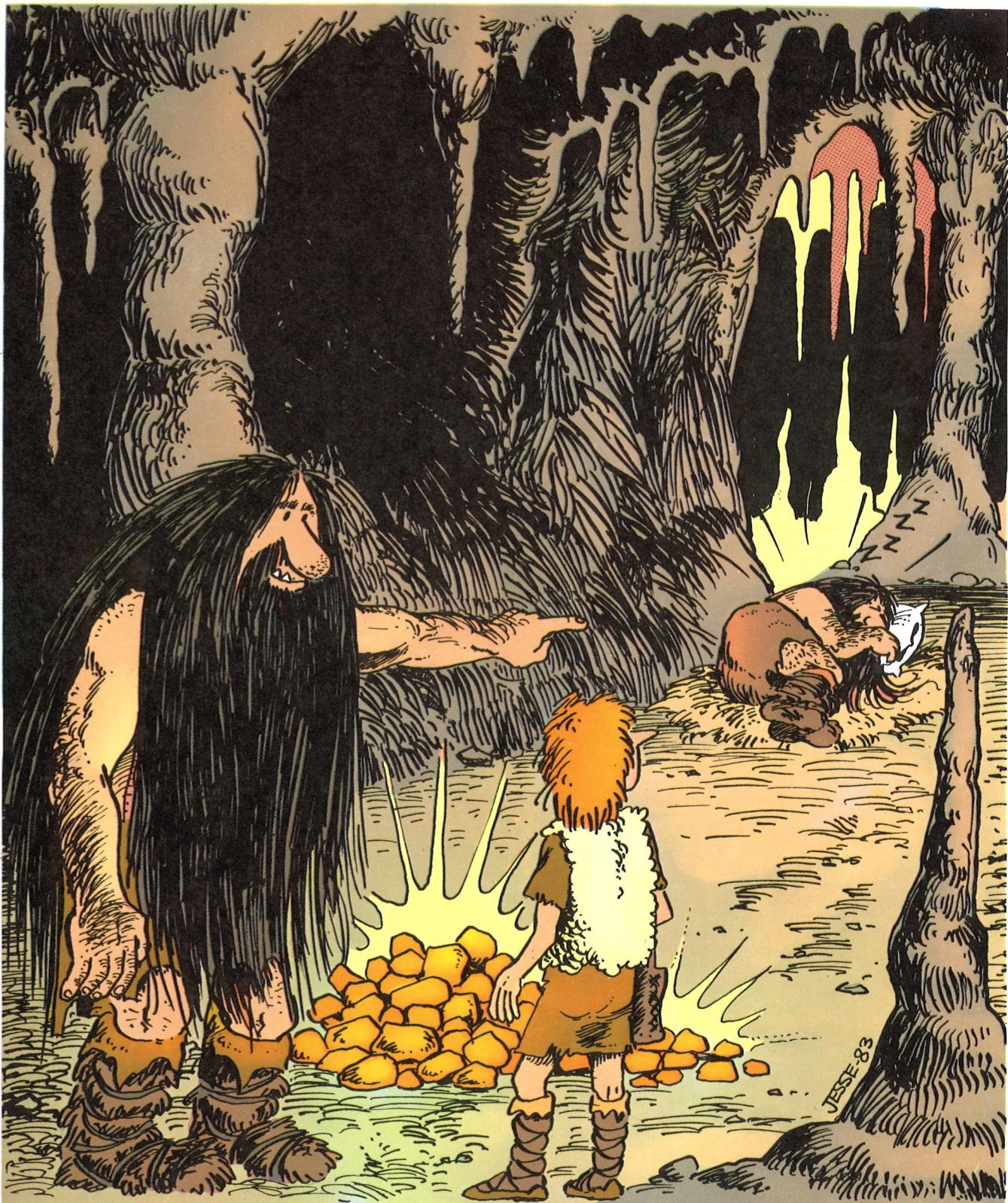
Mutila, urre gorriaren pozarekin joan zan lezara eta esan eutsan basajaunari:

—Ba, nire aitak ez dau honelako ikatzik egosten. Emongo deustatzu apur bat gehiago?

—Bai —erantzun eutsan—; hartu nahi dozun guztia baina kontuz! Hor barruan lo dago «BASAJAUNZAR» gure nagusia eta ia gaba dator eta laster iratzartu egingo da eta hemen ikusten bazaitu, galdua zara; horregaitik ba zaratarik egiten ez badozu hobeto.

Ilundu: Gaua heldu.

Galdua zara: Galduuta zagoz.

Mutilak urre gorria baino ez eukan gogoan eta zarata ardura barik hasi zan poltsak urre gorri betetzen baina hartu beharraren hartu beharraz zarata handia atera eban eta Basajaunzar iratzartu egin zan.

Orduan mutilak bere burua galdurik ikusi ebanean, arineketan hasi zan eta inoiz baino arinago joian bere arrebeari ezer esateko asti barik eta Basajaunzar, mutilaren atzean. Sagua eta katua zirudien.

Mutilak ingurueta mendiak ondo ezagutzen ebazan baina larriturik joian pagaperik pagape norantz joian pentsatzeko asti barik.

Asti: Denbora.

Zirudien: Antza eukien.

Pagaperik-pagape: Pagopatik.

Joan eta joan, gaba iluna heldu zan eta hilargiaren argia baino ez egoan.

Mutila nekatuz joian eta Basajaunzar ostera arinago etorrenez, geroago eta hurrago ikusten eban. Indar guztiak aterata ere ezin eban gehiago. Handik lasterrera, pausua galdu barik atzera begiratu eban eta Basajaunzar ia bere gainean eukala kontaratu zan. Ha zan larria dia! Ha zan bildurra! Ha zan gauaroa!

Nekatu: Kantsatu.
Gauaroa: Gabeko denbora.

Gure artzain gaztea triste joian eta hurrengo tontortxura heldu zanean Basajaunzarren eskutzarra bere gainerantz etorrela «tin-tin, tin-tin, tin-tin»,... eleiza bateko kanpaia entzun zan eta kanpai hotsa entzutean Basajaunzar gelditu egin zan, podere barik geratu zalako eleizarako deiaren ezaugarriaren aurrean. Mutila osteria sinistu ezinik egoan, baina bere burua libre ikusi ebanean urre gorria poz-pozik laz-tanduz gora-goraka hasi zan.

Basajaunzarrek mutila saltoka ikusi ebanean eta berak ezin ezer egin, maldizio bat bota eutsan esanez: «Zure etxearen ez da faltako ez-beharrik».

Eta esaten dabe halantxe jazo ei zala; mutilaren etxearen hiru anaia hil zirala bata bestearen atzean.

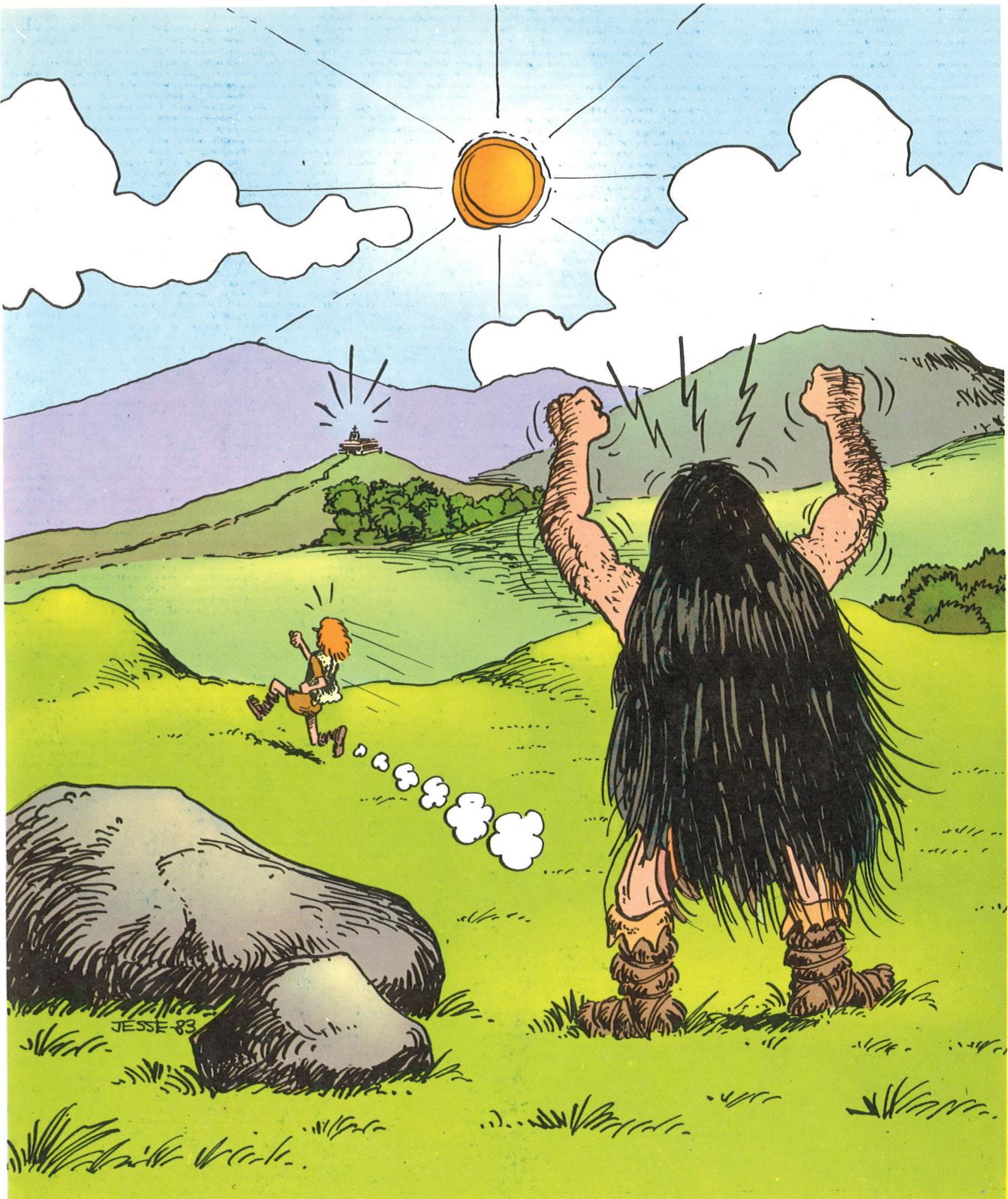
Kanpai-hotsa: Kanpaiaren doinua.

Ezaugarri: Seinale.

Laztandu: Eskuetan erabili.

Gora-goraka: Saltoka.

Ezbeharra: Desgracia.

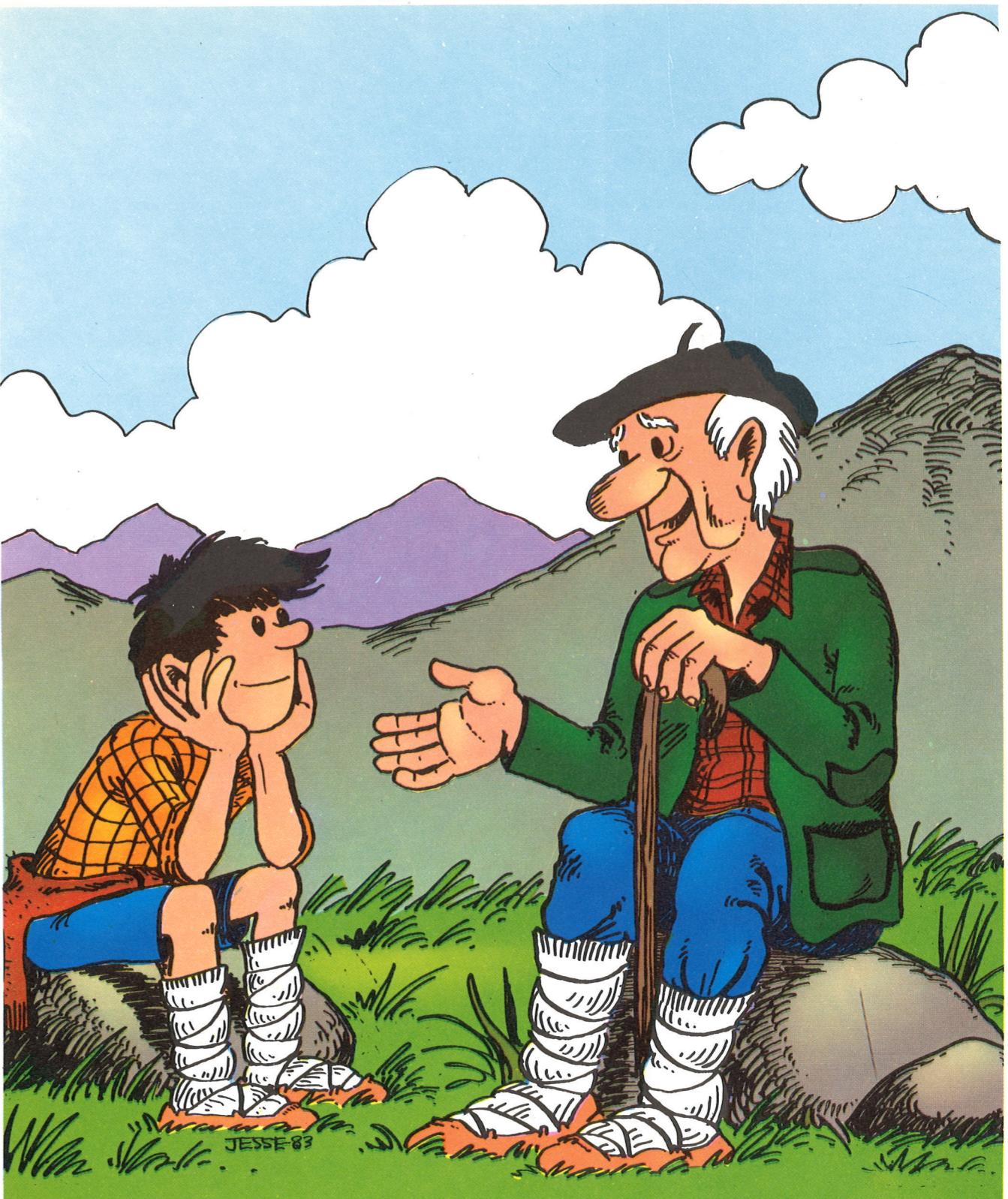
—Aitita, baina, hori egia ete da ba? —galdetu neutsan arduraturik—.

—Ez! Zelan izango da ba egia? Hori ipuin bat baino ez da. Baina guk sinistu ez arren, aintzinakoak sinisten eben holako gauzetan eta ezbehar bat jazoten zanean beti etorten jaken burura holako konturen bat. Gaur ostera zeozer jazoten danean, gitxi gora behera badarigu zergaitik dan, argitasun gehiago daukagulako.

Bai, mundua aurrera doa eta egunean-egunean gehiago dakigu, baina jakituria onerako danean ona da baina txarrerako danean azkena.

Bai, aititak errezoia eukan; batak besteari on egiteko jakituria da onena. Onerako beti lan egingo begendu,...hori bai edertasuna!

Jazoten: Pasatzen.
Argitasun: Jakituria.

TARTALO ETA PERUTXU

Euskal Herriko koba baten Grezia ingurutik etorritako gizon handi eta begi bakar bat bizi ei zan. TARTALO eukan izena eta artzaina zan baina artzain berezia: bere txabolara joaten ziran pertsonak hil eta burduntzian erreta jaten ebazan, horregaitik ez jakinean joaten ziranak izan ezik ez zan inor joaten beragana. Oso txarra zan eta inguruko artzainei ardiak ostutenean eutsezan baina ez zan inor ausartzen beragana joaten baekien beragaz bizirik ez ebela urtengo eta. Egunez kanpotik ibiltzen zan eta gabaz koba barruan eta kobako atetzat ikaragarrizko harri bat eukan, hogei gizonek mobidu ez egiteko modukoa.

Berezia: Espeziala.

Burduntzi: Burdina luze bat.

Ausartzen: Atrebitzen.

Herri haretako baserri polit baten PERUTXU bizi zan bere guraso eta aitite-amamekin. Txikia zan baina bizkorra, dana jakin gurakoa. Etxekoak esaten eutsien Tartaloren kobarantz ez hurreratzeko bestela bere biziak egin dauala.

Baina Perutxu, etxekoak ez ekiela, Tartaloren kobarantz joan zan. Bildur handia eukan baina halan eta guztiz ere aurrera egin eban.

Joan eta joan halakoren baten koba handi bat ikusi eban eta harri handi bat kobaren atakan.

Badaezpadan inguru guztieta begiratu eban eta inor ez egoala ikusirik kobara barrura joan zan.

Atakan: Ahoan.

Koba barruan su handi bat egoan, egur eta idazko ohe bat, ardi narruak eskegita, burdinazko burduntzi handi bat, metroko kutxillo batzuk eta behesuaren gaineko zulo baten urre gorrizko eratzun bat brillutan.

Perutxu ikaraturik egoan eta ikusiak ikusita kanpora urten eta etxera joatea pentsatu eban.

Kanporantz joiala Tartalo heldu zan bere artaldearekin eta Perutxu arineketan joan arren Tartalok bere esku handi eta indartsuekin Perutxu harrapatu eta kobara barrura eroan eban. Harri handiak koba itxi eba eta ez egoan handik urteterik.

Eraztuna: Anilloa.

Perutxu larri baino larriago egoan eta Tartalo osteria pozik baino pozago. Suari egur gehiago bota, egurrezko ohepetik gizon bat atera, burduntzian sartu eta afaria gertatzen hasi zan eta esan eutsan Perutxuri:

—Ja, ja, ja! Hau gaur gaberako. Bihar eguerdirako beste bat daukat eta zu bihar gabean afaltzeko!

Ha zan larritasuna! Urten gura eta ezin! Tartalok gizona jaten eban bitartean Perutxuk zelan eskapatu baino ez eban pentsatzen.

Tartalok afaiten amaitu ebanean esan eutsan Perutxuri:

—Nik badeazpadan ate ondoan egingo dot lo eta zuk nire egurrezko ohean egingo dozu zeure bizitzako azkenengo gaba.

Tartalo arin hartu eban loak eta haren arrantzak trumoia lakoak ziran. Perutxuk ezin eban lorik egin bere bizitzako orduak kontaturik egozan eta.

Oraindino sua amatatu barik egoan eta Perutxuri ohe azpian begiratzea gogoratu jakon. Begiratu eban eta han egoan beste gizon bat hilda. Orduan gizon hila hartu eta ohe gainean ipini eban ete bera ohepean sartu zan. Sua ere amatatu egin zan.

Perutxu apur bat lasaitu egin zan baina ezin eban lorik egin ikusi ebana eta itxaroten eutsana pentsaturik.

Arrantza: Lotan egiten diran zaratak.

Gaberdi Tartalo iratzartu egin zan, ur trago bat egin, kutxillo nagusiena hartu eta astiro-astiro joan zan Perutxu hiltera. Ohe ondora heldu zanean hamar kutxillakada emon eutsazan rist! raust! eta hil ebalakotan barriro lotara joan zan.

Perutxuk ikusiak ikusirik, kontuz-kontuz barriro oheko gizon hila hartu eta ohepean itzi eban eta bera ohean sartu zan.

Perutxuk lehenengo sustua igaro eban baina ez ekian hurrengo goizean zer jazoko zan.

Esperantzea azkenengo galtzen dala gogoraturik Perutxu urteera barriak asmatzen ebilen.

Igaro: Pasatu.

Asmatzen: Pentsatzen.

Egunsentia heldu zanean Tartalo goseak iratzartu eban eta ohepetik beste gizon hori harturik jaten hasi zan.

Perutxu ere iratzartu zan eta esan eutsan Tartalori:

—Egunon! Zelan lo egin dozu ba?

—Ene! Nik ondo, eta zuk? —itandu eutsan Perutxuri ikaraturik—.

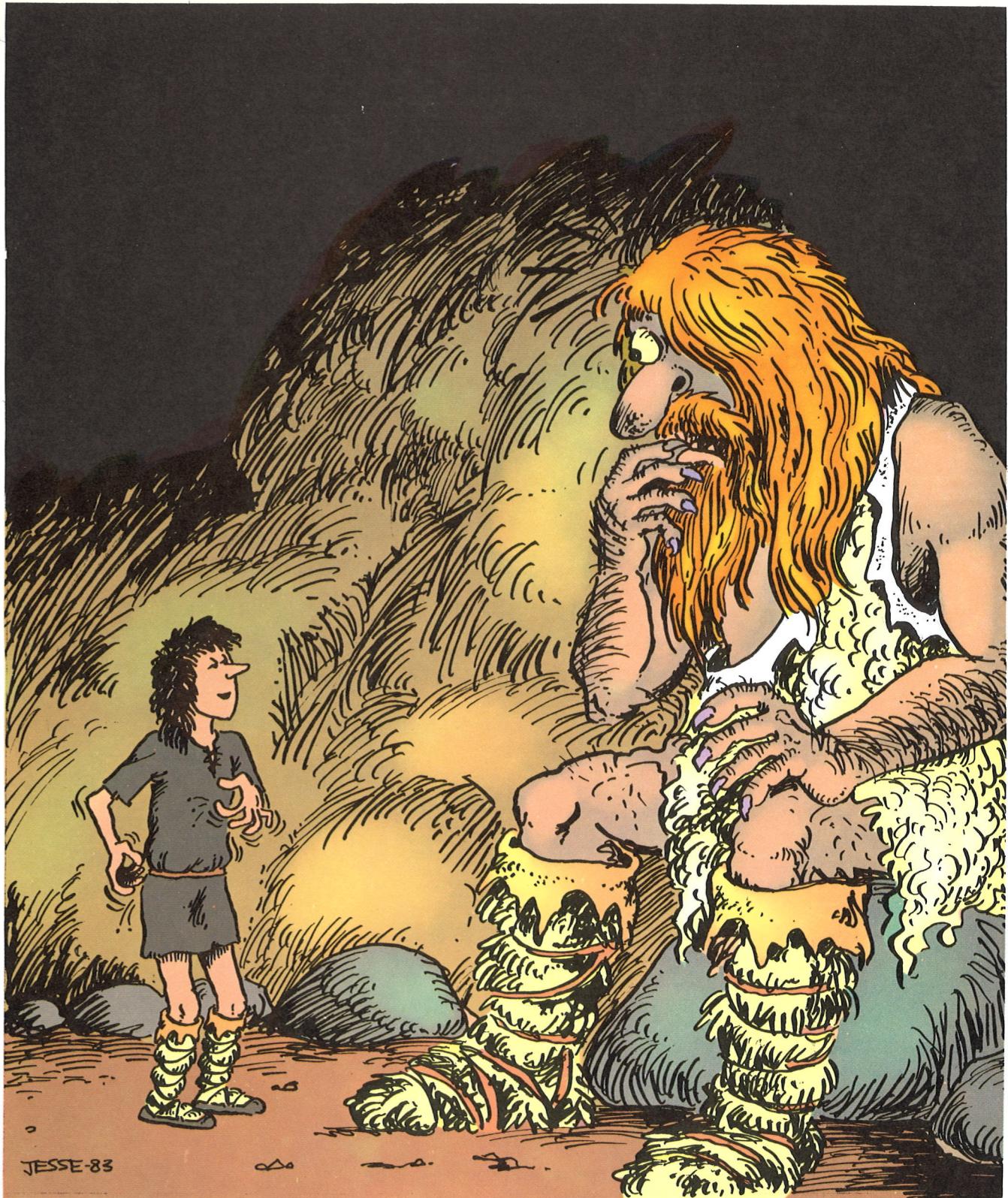
—Nik ere ondo. Hor gaberdian bitxoren batek hamar bider edo pikatu deust baina bestela ondo.

Hau entzutean Tartalo berekautan pentsatzen hasi zan: «Perutxu gogorra da gero! Nire kutxillakadak bitxoren baten pikadak izan dirala dino. Zorrotzago egin behar izango ditut kutxilook».

Egunsentia: Eguna.

Berekautan: Bakarrik pentsatzen.

Zorrotzu: Afilatu.

Tartalo kutxilloak zorrotzuten hasi zan baina Perutxu konturatu egin zan eta suari egurrak botatzen ebilelakotan, hartzen dau ilenti nagusi bat eta pentsatzeko asti barik Tartalori begi bakarretik sartu eutsan.

Tartalo itsu geratu zan eta zarataka hasi zan, baina zelako zaratak, inoiz entzun ez diran modukoak.

Tartalo itsututa han ebilen eskuekin ardi artetik Perutxu bila eta halakoren baten harrapatu eban eta behesu gaineko eraztuna hatzamarretik sartu eutsan Perutxuri. Eraztun berezia zan eta hitz egiten eban: «Hemen nago! Hemen nago!». Horrela Tartalok ikusi ez, baina entzun egiten eban non egoan.

Ilenti: Behe suan erretzen dagoan egur bat.

Perutxuk eraztuna kendu gura eban baina ezin. Orduan Tartalo kobako atakako harria kentzen hasi zan ardiak kanpora bota eta Perutxu hilteko.

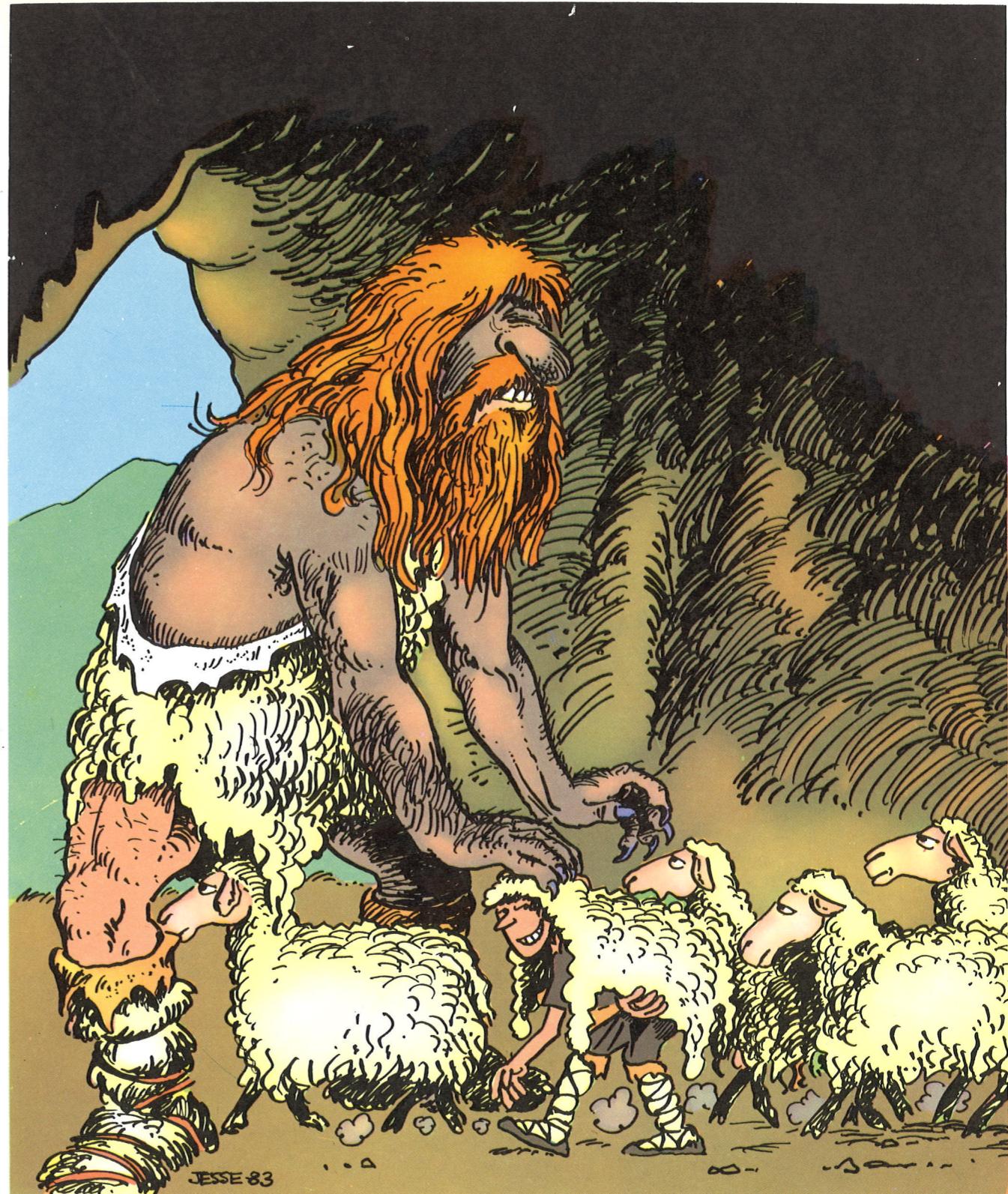
Baina Perutxuk orduan eskegita egoan ardi narru bat hartu eta soinean ipini eban. Lau hankan ebilen ardi artetik baina bere eraztuna ixildu barik.

Tartalo kobaren ate-atean geratu zan eta ardiak pasatu ahala lepoan ikutzen eutsen.

Halakoren baten Tartalok eraztuneko «Hemen nago» entzuten eban bere ondoan baina eskuekin ezin eban Perutxu harrapatu danak lepoan lanea eukielako.

Soinean: Gorputzean.

Lau hankan: Eskuak eta hankak lurrean.

Lanadun guztiak ez ziran ardiak, Perutxu ere han egoan eta Tartalo konturatu barik kanpora urten eban.

Orduan Tartalo arineketan hasi zan Perutxuren atzean baina Perutxuk ondo ezagutzen ebazan inguruoko bideak.

Perutxu Tartalo despistatzeko itxasoraino joan zan eta itxas erazko haitz handi batera heldu zanean, hartu harri bat, jo eraztundun hatzamarra eta itxasora bota eban eraztun eta guzti.

Tartalok eraztuna entzuten eban legez, pentsaturik Perutxu han egoala, salto egin eban eta ito egin zan.

Ertza: Bazterra.

UMEENTZAKO IPUIN-TXORTA

- 1.—MARI ANBOTON ETA GORBEAN, Juan Manuel Etxebarria
- 2.—BAKOITZARI BEREÀ, Ramón Etxebarria
- 3.—TXOLINTXU ETA NEKANETXU, Bibiñe Pujana - L. C. Abeal
- 4.—KARRAMARROEN IBILALDIA, Felix Zubiaga
- 5.—FRAKOTE IKERLARI, Ana Arruza
- 6.—MARI ANBOTOKOREN IBILALDIAK, Josu Penades Bilbao
- 7.—KUKUAMETS, Juanxu Rekalde
- 8.—BASAJAUNAK, Juan Manuel Etxebarria
- 9.—AMAMAREN ABERETXOAK, Bibiñe Pujana
- 10.—LAMIÑAK, Juan Manuel Etxebarria
- 11.—KUKU PASOTA, Felix Zubiaga
- 12.—TXITXIBURRUNTZI ETA ARATOSTE, Bibiñe Pujana
- 13.—HALABEHARREZ MEDIKU, Felix Zubiaga
- 14.—IBANENTZAKO ARGIA APUR BAT, Edurne Urkiola
- 15.—MAINTON ETA PRAISKU, Bibiñe Pujana
- 16.—ABEREAK, Igone Magunagoitia
- 17.—ONDO IKASITAKOAREN AGERBIDEA, Ramon Etxebarria
- 18.—KISMI ETA OLENTZERO, Juan Manuel Etxebarria
- 19.—PERU TA MARIXA, Sabin Barruetabeña
- 20.—PERU TA MARIXA, Sabin Barruetabeña
- 21.—PERU TA MARIXA, Sabin Barruetabeña
- 22.—PERU TA MARIXA, Sabin Barruetabeña
- 23.—ARPEKO MARI, Eusebio Erkiaga
- 24.—SAN MARTINTXO, Juan Manuel Etxebarria